

Turisme: de la quantitat a la qualitat, de la llunyania a la proximitat

Una quarta part de les persones afectades per ERTO el juny de 2020 a Catalunya estaven vinculades al sector turístic | Es produiran canvis socioeconòmics que tindran una incidència molt marcada sobre el turisme tal com l'havíem conegut fins fa ben poc

El turisme d'hivern ha continuat veient-se d'allò més afectat per la crisi. | Josep M Montaner.

Quart article del dossier «Canvi 20-21»

Quins són els efectes principals que ha tingut la pandèmia de la CoViD-19 en l'àmbit del turisme? L'evidència que tenim dels efectes de la pandèmia de la CoViD-19 sobre el sector turístic és el tancament que s'ha produït durant uns mesos de la major part de destinacions turístiques del planeta i, en conseqüència, de totes les empreses, grans i petites, que depenen directament o indirecta d'aquesta activitat (transport aeri, creuers, allotjament, agències de viatge, activitats de lleure i culturals, etc.). Al nostre país, **el turisme i sectors afins -com la restauració, la cultura o el comerç en zones turístiques- han estat uns dels més castigats per aquesta crisi i el sotrac**

econòmic i social generat, certament, no té precedents. Això no obstant, cal remarcar que aquests sectors estructuralment ja presentaven unes condicions laborals amb nivells alts de temporalitat i estacionalitat. Aquestes condicions han fet que moltes persones que depenien d'aquests sectors veiessin com els seus ingressos desapareixien o es reduïen de forma sobtada. Aproximadament una quarta part de les persones afectades per ERTA el mes de juny de 2020 a Catalunya estaven vinculades al sector turístic.

La caiguda global de l'activitat turística a Catalunya pel 2020 s'estima que podria oscil·lar entre el 50% i el 60% en relació als diferents indicadors del 2019 (arribades turístiques, pernoctacions, activitats recreatives i culturals, etc.). Però aquestes xifres poden variar molt entre subsectors i destinacions concretes. El turisme de negocis (fires i congressos), el de creuers i, sobretot, els àmbits més dependents del turisme internacional, són exemples en què les caigudes seran molt superiors. Cal tenir en compte, en relació al turisme internacional, que les arribades de turistes estrangers al nostre país s'ha vist reduïda de forma molt significativa, ja sigui pel risc a viatjar ja sigui per les restriccions imposades per determinats països (com per exemple, el Regne Unit o França, que són mercats turístics clau per Catalunya). Per contra, hi pot haver subsectors, com per exemple el turisme rural, que poden haver notat de manera menys dràstica la caiguda de l'activitat. Això darrer es deuria a l'increment experimentat per part del turisme domèstic durant el postconfinament, en què la major part dels viatges turístics han estat de curta distància i han compensat parcialment les caigudes de la demanda internacional. En aquest sentit, durant el postconfinament es va poder constatar com destinacions que havien patit prèviament a la pandèmia problemes de massificació ('overtourism', com és el cas de Barcelona i algunes localitats de la costa) ara passaven a tenir el problema contrari, de manca de turistes i d'activitat turística, mentre que **destinacions tradicionalment considerades "alternatives" - particularment molts espais naturals- s'han començat a saturar de visitants i de turistes de proximitat.**

[noticiadiariambautor]93/169[/noticiadiariambautor]

Fins a quin punt tindrà efectes a llarg termini en aquest àmbit?

Davant d'aquesta situació, s'estan generant una gran quantitat d'interrogants sobre l'afectació a mitjà i a llarg termini en el sector turístic. La crisi és de tanta envergadura i ha arribat d'una forma tan sobtada i imprevista que es fa molt difícil fer qualsevol previsió que sigui mínimament realista. Malgrat la incertesa, hi ha un cert consens en afirmar que segurament mai res tornarà a ser com abans. **Es produiran canvis socioeconòmics que tindran una incidència molt marcada sobre el turisme tal com l'havíem conegut fins fa ben poc:** canvis en els patrons de mobilitat, de socialització i de consum, canvis en el lleure, en el treball i en moltes altres esferes de la vida social que afectaran el món dels viatges i del turisme.

A més, no se sap encara fins quan la crisi s'allargarà en el temps, ni quines implicacions tindrà des del punt de vista de les restriccions en la mobilitat de les persones ni de l'anomenat distanciament social que cal mantenir per prevenir contagis. En aquest sentit, des d'un punt de vista sociològic i antropològic, apareixen tota una sèrie d'interrogants relacionats amb l'impacte social que pot generar aquesta crisi, almenys fins que la pandèmia no hagi finalitzat, sobretot a les destinacions turístiques. A banda d'una considerable sensació de desconcert, desassossec, patiment i malestar social entre la població, **ens podríem preguntar si els turistes podrien ser vistos com una amenaça en tant que potencials portadors del virus i iniciar-se així processos de turismofòbia** o incrementar-se aquells que ja existien en algunes destinacions. El paper que jugaran les xarxes socials ja s'ha identificat com un aspecte que tindrà una gran influència en la difusió de determinades percepcions i discriminacions induïdes per la pandèmia que poden afectar la imatge d'empreses i destinacions.

Sovint s'ha argumentat que el sector turístic presenta una elevada resiliència o capacitat d'adaptació i recuperació davant de fenòmens catastròfics o inesperats. En aquesta ocasió, però, el sector està passant un test d'estrès molt sever. Hi ha analistes que opinen que una vegada passats els moments més durs s'anirà retornant gradualment -sense aventurar un horitzó temporal concret- a una certa normalitat, o almenys a una situació relativament similar a l'existent en el

moment previ a la crisi. Si això fos així, es confirmaria la **teoria del cigne negre**, donada a conèixer per Nassim Taleb, segons la qual un succés sorpresiu de gran impacte socioeconòmic, com aquesta crisi, una vegada ha passat, es racionalitza fent que sembli predictable o explicable, i donant la impressió que ja s'esperava que ocorregués. Segons aquest punt de vista, l'actual crisi no implicaria canvis substancials al sector turístic. S'imposaria la filosofia del '*business as usual*', fet força preocupant si tenim en compte les reiterades alertes que ha rebut el sector, tant per la seva insostenibilitat -manca de visió a llarg termini- com per la seva exposició cada vegada més recurrent als riscos imposats pel canvi climàtic i per les emergències sanitàries globals. Ignorar aquests riscos seria una temeritat.

Davant aquesta situació, han sorgit posicions que diuen que **s'hauria d'aprofitar l'actual moment d'aturada i frenada de l'activitat per realitzar canvis estructurals profunds en el sector**. Tenint en compte que les activitats humanes necessiten canviar si volem evitar els pitjors efectes del canvi climàtic, aquesta crisi ens podria oferir una oportunitat inesperada. Més que retornar al model anterior al més aviat possible, la CoViD-19 ens repta a pensar sobre la insostenibilitat del sector dels viatges i del turisme que ha imperat fins al moment previ a la crisi i a la necessitat de canviar de model. Aquesta reflexió enllaça amb un altre debat que ja s'havia iniciat pocs anys abans. Era el que plantejava la necessitat de posar fre a un creixement aparentment il·limitat -i, per tant, insostenible- dels viatges turístics, sobretot a escala internacional, i optar per estratègies de decreixement, especialment en destinacions sobresaturades, que patien "sobreturisme" ('*overtourism*'). Sobtadament, però, i de forma inesperada, totes aquelles destinacions han passat a tenir una preocupació totalment oposada: la desaparició del turisme i la necessitat de tornar a tenir turistes novament. Cal dir, però, que **aquesta crisi no té res a veure amb el decreixement, que consisteix en una contracció voluntària i planificada**. En un article publicat a *Political Ecology Network*, els professors Fletcher, Murray, Blázquez-Salom i Blanco-Romero ens ho recorden i suggereixen que encara que la crisi de la CoViD-19 acabi relativament aviat, no ens podem permetre retornar als nivells dels viatges previs a la crisi. I això ho afirmen no només pel rebuig social que ha provocat el "sobreturisme", sinó també pels impactes ambientals que genera el sector dels viatges i del turisme, com són el canvi climàtic, la contaminació i l'esgotament dels recursos. Segons els mateixos autors, les restriccions i els controls a la mobilitat de les persones imposats per la crisi sanitària demostrarien com, si hi ha voluntat i consens polític per fer-ho, sí que seria possible regular els fluxos turístics d'acord amb uns determinats estàndards de sostenibilitat, quan fins fa ben poc s'havia argumentat que això no era possible.

Pensem.cat és un projecte de la Fundació Congrés de Cultura Catalana.

Si creus que l'existència d'aquesta revista de difusió de la recerca universitària i el coneixement acadèmic és útil i vols contribuir a fer-la sostenible...

...associa't a la Fundació!

Malgrat la incertesa dominant, **una de les conseqüències més probables que tindrà aquesta crisi és la del reforçament del turisme de proximitat**. Aquesta previsió es fonamenta pel fet que els turistes post-crisi, amb una major consciència social i ambiental -i també amb una butxaca molt tocada per la crisi econòmica derivada de la crisi sanitària-, probablement optaran per viatjar a destinacions properes al seu lloc de residència. Aquestes destinacions poden ser considerades de "menor risc" per molts potencials turistes, en un context de creixent inseguretat i incertesa. A això cal afegir-hi el fet que hi poden haver restriccions per als viatges internacionals -de llarga distància-, almenys durant un temps. De fet, això és el que veiem que ha acabat passant durant aquesta temporada d'estiu, tal com s'ha comentat prèviament.

La consolidació dels viatges de proximitat en detriment dels de llarga distància aniria en línia tant amb l'afavoriment d'un turisme més sostenible com també amb la mateixa idea de decreixement, ja que disminuirien les emissions globals. Això no obstant, hi ha una gran preocupació per la mateixa sostenibilitat de destinacions i empreses turístiques (en aquest cas, sostenibilitat entesa en el sentit de supervivència). Davant d'aquest futur incert, qui aparentment es troba en **una posició menys desfavorable, més resilient, són aquelles destinacions que tenen una oferta més diversificada**, menys dependent d'un determinat mercat, i que alhora han apostat per paràmetres qualitius més que per quantitatius. Quant a les empreses turístiques, aparentment les grans companyies poden tenir més marge de maniobra en comparació amb les petites, tot i que res ja està garantit (pensem, per exemple, en la caiguda del gegant Thomas Cook el setembre de 2019).

Si hem de fer cas a les previsions anteriors, totes aquelles empreses que s'hagin cregut i hagin estat fidels als **principis del turisme sostenible**, independentment de la seva dimensió, són aquelles que es trobaran ben posicionades en el nou context. Aquí cal fer un esment destacat a la mirada de micro i petites empreses turístiques arrelades al territori que ofereixen productes ecoturístics o basats en el patrimoni natural i cultural local, lluny de la massificació, que aporten experiències de qualitat per als turistes i un alt valor afegit per al territori. En qualsevol cas, les empreses que sobrevisquin a la pandèmia hauran de fer que els seus productes siguin més resilient davant les futures pandèmies que els experts en salut ens alerten que seguiran venint, i que s'adaptin al previsible canvi en els interessos dels consumidors, que inclouran una major demanda de productes sostenibles.

Terrasses mig plenes al centre de Barcelona. Foto: Adrià Costa.

Com han afectat les polítiques adoptades fins al moment i quines mesures caldria aplicar a partir d'ara?

Tot i adoptar polítiques específiques per fer front a la caiguda de l'activitat al sector turístic, el govern de la Generalitat i el govern espanyol han hagut de prendre altres mesures que prioritzen la salut pública i el control de la pandèmia. En conseqüència, **l'efectivitat d'aquelles mesures que havien d'afavorir el sector ha estat molt limitada** tenint en compte la magnitud dels efectes dels confinaments, les restriccions a la mobilitat i determinades activitats que afecten directament el sector turístic. És per això que es considera que haurien de ser més efectives les polítiques concebudes per tenir efectes a mitjà termini, com ara el *Plan de Impulso para el Sector Turístico: Hacia un turismo seguro y sostenible* (PDF) que va aprovar el govern espanyol el juny de 2020, o el *Pla de reactivació econòmica i protecció social* (PDF) aprovat per la Generalitat de Catalunya el juliol de 2020. Aquest darrer pla reconeix que, **entre les febleses estructurals més vinculades al model productiu català, cal destacar l'elevada dependència del turisme i sectors vinculats**. Possiblement per això, el turisme té un paper discret dins d'aquest pla, que intenta fomentar sectors més innovadors i d'alt valor afegit per a l'economia del país. En qualsevol cas, entre les diferents actuacions que preveu el pla, hi ha dos projectes que incorporen mesures específiques per al sector turístic. El projecte 'Reactivació del consum, manteniment d'oferta productiva', per exemple, inclou actuacions de suport al turisme com ara subvencions específiques a les empreses del sector afectades per les conseqüències de la CoViD-19. El projecte 'Cultura: base del benestar i l'economia creativa' remarca la importància de la cultura com a element de desenvolupament territorial i local i, en aquest context, s'inclouen mesures de dinamització del patrimoni cultural a través d'un turisme cultural de qualitat, entre d'altres coses a través de l'impuls dels festivals musicals.

Més enllà d'aquestes polítiques, del tot necessàries, també **es fa més evident que mai la necessitat d'apostar de forma decidida per un canvi de model turístic que aposti per la qualitat més que per la quantitat**, que aposti de forma clara per una sostenibilitat real, que no sigui una simple etiqueta. En aquesta línia s'han pronunciat nombroses persones i institucions que han signat l'anomenat Manifest Descobrir, un document que reclama un canvi urgent de model turístic a Catalunya. En concret, demana que s'implementin les següents mesures en les polítiques de turisme i territori:

- Incorporar els criteris de sostenibilitat en les polítiques de turisme.
- Promoure el turisme de proximitat com a objectiu de país.
- Augmentar la qualificació dels negocis turístics i substituir els llocs de treball precaris per ocupació de qualitat.
- Ordenar l'activitat turística per combatre la massificació.
- Crear una taula unitària per a la gestió de Catalunya com a destinació.

Per acabar, cal remarcar que **el turisme pot ser una bona eina per al desenvolupament local, però, tal com ens ha demostrat aquesta crisi, no hauria de ser-ne l'única**. Caldrà cercar un equilibri necessari a cada territori. Aquí entren en joc les polítiques de planificació i gestió del turisme en clau de sostenibilitat i resiliència, que s'hauran d'implementar amb les adequades fórmules de governança, que integrin els sectors públic i privat de forma coordinada. En definitiva, tots els agents, incloent-hi aquí els investigadors, tenim una tasca d'una gran responsabilitat: ajudar a reconduir el turisme -tant des del punt de vista de l'oferta com de la demanda- cap a escenaris realment sostenibles i resilients davant un futur canviant i ple de nous reptes.

[noticiadiariambautor]93/168[/noticiadiariambautor]
Bibliografia rellevant:

Fletcher, R., Murray Mas, I., Blázquez-Salom, M., Blanco-Romero, A. (2020). Tourism, degrowth, and the COVID-19 Crisis. *Political Ecology Network*, 24-03-2020.
Freixa, E. (2020). Ple total als parcs naturals aquest estiu. *Ara*, 3-10-2020.
Generalitat de Catalunya (2020). Pla de reactivació econòmica i protecció social.

Higgins-Desbiolles, F. (2020). The end of global travel as we know it: an opportunity for sustainable tourism. *The Conversation*, 17-03-2020.
López-Monné, R. (2020). Terra incògnita, el turisme post pandèmic. *La Conca 5.1.*, 27-04-2020.
Oller, S. (2020). El turisme rural supera un 90% d'ocupació. *La Vanguardia*, 1-10-2020.
Taleb, N.N. (2011). *El cisne negro: el impacto de lo altamente improbable*. Paidós Ibérica.

D'altres articles d'interès:

[noticiadiariambautor]93/143[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/154[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/155[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/157[/noticiadiariambautor]